

DETEKTIV ASARLAR VA ULARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI**Paraxadova Zulxaya Xidirbayevna**

Har qanday detektiv hikoyaning maqsadi topishmoqni hal qilish, jinoyatni ochishdir. Hikoyada mantiqiy jarayon yuzaga keladi, bu jarayon orqali bosh qahramon faktlar zanjiri bo'ylab haqiqatga keladi. Jinoyatni fosh qilish tergovchining majburiy yagona e'tirozidir. Ammo unda etakchi o'rin hali ham tergovga berilgan, shuning uchun qahramonlarning xarakterlari va his-tuyg'ularining tavsifi fonga o'tadi. Ko'pincha, sirlar tergovchiga ham, o'quvchiga ham ma'lum bo'lgan narsalarga asoslangan mantiqiy fikrlash orqali hal qilinadi. Detektivning tasvirlangan kompozitsion tuzilishi quyidagi xarakter paradigmasini keltirib chiqaradi: bir tomondan, salbiy xarakter(lar) (jinoyatchi va uning sheriklari), boshqa tomondan, ijobiy xarakter(lar) (tergovchi, uning yordamchilari va tergov mijozlari). Ikkala tomonni ham u yoki bu tarzda jinoyatning fosh etilishiga, ya'ni ezgulikning yovuzlik ustidan g'alaba qozonishiga olib keladigan voqea, fakt va hodisalar zanjiri bog'langan. E'tibor bering, bir qator detektiv hikoyalar mavjud bo'lib, ularning tan olinishida, birinchi qarashda, " yomon " va " yaxshi " belgilarga bo'linish noto'g'ri ekanligi ayon bo'ladi.

Detektiv hikoyaning an'anaviy elementlari quyidagilardir:

- (1) mukammal ko'rinadigan jinoyat;
- (2) noto'g'ri ayblangan gumon qilinuvchi, unga tegishli dalillar;
- (3) aqli zaif politsiyachilarning g'azabi;
- (4) detektivning kuzatuv qobiliyati va ustun aqli; va
- (5) hayratlanarli va kutilmagan bayonot, unda tergovchi aybdorning shaxsi qanday aniqlanganligini ochib beradi. Detektiv hikoyalar ko'pincha yuzaki ishonchli dalillar oxir-oqibat ahamiyatsiz degan tamoyilga asoslanadi. Odatda, muammoning mantiqiy yechimiga erishish mumkin bo'lgan maslahatlar o'quvchiga ularni qabul qilish bilan bir vaqtda adolatli ravishda taqdim etilishi va sleuth jumboq yechimini mantiqiy talqin qilishdan kelib chiqishi aksiomatikdir. bu maslahatlar. Detektiv fantastika janrining mashhurligi sanoatlashuv bilan birga keldi: ya'ni odamlar katta shaharlarga ko'chib o'tishni boshladilar va jamiyatning barcha qatlamlaridagi boshqa odamlar bilan aloqada bo'ldilar. Katta shaharlarga bu ommaviy migratsiyaga qadar jinoyat haqiqatan ham odamlar hayotining umumiy qismi emas edi; ammo, har qanday yirik shaharda bo'lgani kabi, buzg'unchilik, o'g'irlik, talonchilik va boshqa jinoyatlar odatiy holga aylandi. Odamlar jinoyatdan hayratga tushishdi va qo'rqishdi, bu esa uni ko'ngilochar maqsadlarda foydalanish uchun mukammal mavzuga aylantirdi.

Detektiv nasr matnlariga nisbatan ushbu xususiyatlarga muvofiq quyidagi tipik janr xususiyatlari aniqlanishi mumkin. Muloqotning sababi-muallifning potentsial o'quvchining istiqbollari taxmin qilish va uni yaratilish jarayoniga jalb qilish qobiliyati, detektiv nasr manzilini boshqa janrlardan ajratib turadi. Kommunikativ vositalar-javoblarning o'zgaruvchan modeli bilan savol printsiplari bo'yicha hikoyani tashkil etish. Kommunikativ makon-detektiv matnlardagi aloqa holati, o'z-o'zidan axloqiy me'yorlardan tashqarida bo'lgan jinoyatni tergov qilish fitnasi fonida sodir bo'ladi.

Detektiv matnning asosiy janrini aniqlash, uning tashkiliy va tizimli xususiyatini qayd etish mumkin. Hikoyaning asosi har doim intellektual tergovning g'ayrioddiylik bo'ladi va atrofdagi yadro axborot maydoni ko'pincha sxematik tasvirlar bilan rasmiylashtirilgan atributiv funktsiyani bajaradi. Detektiv janrdagi badiiy va tavsiflovchi komponentning ikkinchi darajali xususiyati asosiy belgilar va voqealar atmosferasining tavsifi faqat boshlang'ich matnlarda talab qilinadigan hikoyaning ketma-ket modelini tanlashda namoyon bo'ladi. Ushbu ketma-ket epizodlarning keyingi hikoyalari o'quvchini keraksiz badiiy tafsilotlar bilan chalg'itmaydi va uni intellektual taxmin qilish jarayoniga qaratishga imkon

beradi. Detektiv asarlarning qahramoni doimo deduktiv fikrlashning o'ziga xos shakliga ega bo'lib, uning shaxsiyatining barcha boshqa fazilatlari juda sxematik tarzda belgilanadi.

Detektivning bu janr xususiyati E. N. Gerasimenko tomonidan qayd etilgan: "detektiv har doim ham sirdir, o'quvchi muallifdan keyin mustaqil ravishda hal qiladi, faqat mantiqan fikr yuritibgina qolmasdan, deduktiv qobiliyatlarni namoyon etish, shuningdek, odamlarning psixologiyasini tushunish imkoniyatini beradi. Bundan tashqari, yaxshi detektivning o'ziga xos xususiyati-bu jinoyatni fosh qilish va jazolash bilan bog'liq axloqiy g'oyalar, axloq" [Gerasimenko 2013: 39]. Detektiv matnlar ko'pincha ommaviy adabiyotlar toifasiga kiradi va har doim yuqori darajadagi hikoyali keskinliklar bilan shaxsiy yo'naltirilgan bo'ladi. Lingvostilistik vositalar va matnning barcha tarkibiy qismlari asosiy maqsadga erishishga qaratilgan - bu hikoya davomida o'quvchining e'tiborini saqlab qolish. Detektiv matn har doim muallif va muayyan o'quvchining jinoyatni hal qilishda ishtirok etish darajasida bevosita muloqot qilish holatidir. Bundan tashqari, jinoyat antisosyal harakatlar ekanligi hisobga olinsa, detektiv matnning kommunikativ maqsadi hodisaning o'zi va hikoya belgilarini umumiy qabul qilingan axloq nuqtai nazaridan baholashdir. Natijada, xuddi tergovchining janri jinoyatni oshkor qilish jarayoniga asoslangan qat'iy qurulish dizayni va funksional rangli belgilarning odatiy to'plamiga ega bo'lgan adabiy shakl sifatida belgilanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Бахтин М. М. Проблема речевых жанров // Литературно-критические статьи. - М. : Художественная литература, 1986. С. 428-472.
2. Варлакова Е. А. Текстотипологические характеристики англоязычного детектива XX века : автореф. дис. ... канд. филол. наук. - СПб, 2012. 21 с.
3. Герасименко Э. Н. Детективный текст как объект филологических исследований // Naukobi zapisi - Харьков, 2013. Вып. 1. № 3 (75). С.39-51.
4. Долинин К. А. Речевые жанры как средство организации социального взаимодействия // Жанры речи. - Саратов, 1999. Вып. 2. С. 7-13.
5. Дудина И. А. Дискурсивное пространство детективного текста : автореф. дис. ... канд. филол. наук. - Краснодар, 2008. 24 с.
6. Карасик В. И. О категориях дискурса [Электронный ресурс] - Режим доступа : <http://homepages.tversu.ru/~ips/JubKaras.html>
7. Кибрик А. А. Анализ дискурса в когнитивной перспективе : дис. ... в виде научного доклада, составленная на основе опубликованных работ, представленная к защите на соискание ученой степени доктора филол. наук: 10.02.19 - М., 2003. 90 с.
8. Лазеева Н. В., Прохорова Л. П. «Речевой жанр» и подходы к его определению // Кемеровский государственный университет, 2013. -Вып.4. С. 230-234.